

A SZÉKELY AKCIÓ TÖRTÉNETE, 1902-1914
Állami szerepvállalás Székelyföld felzárkóztatására

Az 1867. évi kiegyezést követően a polgárosuló Magyarország addig soha nem látott gazdasági és társadalmi fejlődésen ment keresztül. Az általános fellendülés azonban nem jellemezte az ország egész területét és lakosságát. Különösen a – mostoha természeti és archaikusabb társadalmi viszonyokkal jellemezhető – perifériák fokozatos lemaradása volt tapasztalható, amely pár évtized alatt olyan mértékűvé vált, hogy a problémák kezelése az állam elkerülhetetlen beavatkozását igényelte.

Székelyföld gazdasági, társadalmi és kulturális fejlesztésének szükségességére a XIX. század végén figyelt fel a magyar közvélemény a nagyarányú székely kivándorlás és romániai munkavállalás miatt. A székelykérdés a századforduló állandósult szociális problémájává vált a hanyatló székely gazdasági állapotok, különösen a termelési-értékesítési stagnálás és a hagyományos életmód válsága következtében.

A régió átfogó, egységes állami fejlesztési programját az 1870-es évektől egyesületek, az 1890-es évektől emlékiratok – köztük az országgyűlési képviselők 1897. évi első átfogó jellegű javaslatgyűjteménye –, a századfordulótól pedig a megalakuló, mintegy félszáz székely társaság sürgette országszerte. A társadalmi mozgalom gyűjtőtáborát 1904-től a magyar kormányok nemzetiségi politikájával elégedetlen, főleg nemzeti érzelmű, középosztálybeli értelmiségieket tömörítő, marosvásárhelyi székhelyű Székely Társaságok Szövetsége jelentette.

A társadalmi önszerveződés és mozgalom – mellőzöttsége ellenére – a világháborúig jelen volt a közéletben; a szinte minden évben megszervezett székely kongresszusok és közgyűlések Székelyföld gazdasági és kulturális helyzetét tárgyalták meg. Legnagyobb jelentőséget az 1902. évi tusnádi első Székely Kongresszus kapott, amelynek javaslatai a térség átfogó fejlesztésének gyűjteményét jelentette, dokumentálva, hogy a székelykérdés nemzeti ügy, megoldása szervezést, állami és társadalmi összefogást igényel.

A székelykérdést támogató politikusok körében az 1896-1910 közötti időszakban körvonalazódik az ún. székely lobb, a kérdést politikai állástól függetlenül támogatók érdekképviselői csoportja. A székelyföldi országgyűlési képviselők – 1904 után látványosan csökkenő erejű – szervezett társadalmi összefogása mellett parlamenten belüli fellépésére, mozgalmára – eltekintve a kevés interpellációtól és hozzászólástól – nem került sor.

A kormányzati székely akció keretében a Kereskedelemügyi Minisztérium az 1880-as évektől alkalomszerűen, 1901-től szélesebb iparfejlesztési rendszer keretében támogatta a székely háziipart, kisipart, gyáripart és iparosoktatást. Az 1905. évi programtervezet – az 1913-ban kinevezett iparfejlesztési biztos tevékenységével – csak töredékesen valósult meg az első világháborúig. Az Igazságügyi Minisztérium 1906-ban székelyföldi szakosztályt állított fel, amely 1908-ra a birtokrendezésre és telekkönyvezés helyesbítésére szükséges intézkedéseket előkészítette.

Átfogó és egységes gazdaságfejlesztő programot – a liberális gazdaságpolitika értékeit figyelembe véve – Darányi Ignác (1895–1903 és 1906–1910 közötti) földművelésügyi miniszter indított a leszakadó, gazdaságilag elmaradott térségek központi erőforrásból történő fejlesztésére. 1897-től Kárpátalja rutén lakosságának támogatását szolgáló hegyvidéki (rutén) akciót a székelyföldi magyarság gazdasági és kulturális megerősítése követte 1902-től. A „népsegítő akciók” az 1910-es évekre középfokú szakhivatalokká fejlődtek és a földművelésügyi igazgatás feladatait látták el Kárpátalja, Felvidék, Székelyföld, Bánát, Partium (tágabb) területén.

Az 1902. június 1-jén Marosvásárhelyen létesült székelyföldi miniszteri kirendeltség döntési joggal és önálló mozgástérrel rendelkező hivatalként a mezőgazdaság modernizálását szolgálta Székelyföldön (Háromszék, Csík, Udvarhely, Maros-Torda, majd 1904-től Kisküküllő, Torda-Aranyos és Brassó megyék székely és csángó lakta vidékein), 1908-tól pedig Erdély egyes területein (Kolozs, Szilágy és Alsófehér 58 községében, 1913-ban kettéosztva marosvásárhelyi és kolozsvári kirendeltségek néven). A kirendeltség a Földművelésügyi Minisztérium költségvetésében – folyamatosan növekvő értékű – elkülönített összeggel gazdálkodott. A hivatalnak a tusnádi kongresszus – elsősorban mezőgazdaságra vonatkozó fejezetei – határozatai figyelembevételével kidolgozott 1904. évi munkaprogramja az egyszerű anyagi segítségnyújtáson kívül a térség önerőből történő talpra állítását szolgálta, a jövedelmező intézmények és gazdasági rendszer meghonosításával, a társadalmi önszegélyezésre és kezdeményezésre számítva. A székely (erdélyrészi) akció tevékenysége során a mezőgazdaság belterjesebbé tételére és az állattenyésztésen alapuló gazdálkodási rendszer meghonosítására, valamint a falusi társadalom megszervezésére fordított nagy hangsúlyt. A gazdasági ismeretek gyarapítása mellett a kirendeltség nagy sikert ért el a rendszeres legelőgazdálkodás és a vízrendezés terén. A szőlőterületek felújítása, a gyümölcsstermelés és zöldségstermelés mellett a háziipar, a tejgazdálkodás és a méhészet fejlesztésével az akció bővítette a megélhetés lehetőségeit. 1909-ig a kivándorlás ellensúlyozására munkásközvetítő tevékenységet is végzett az akció, 1905-ig bányászattal, fürdőüggyel és infrastruktúra fejlesztésével is foglalkozott.

Az akció tevékenysége jelentősen beszűkült a világháború, majd Erdély román megszállása idején. A hivatalok 1919 végén szűntek meg, hosszú távon azonban hozzájárultak Székelyföld gazdasági felzárkózásához és a lakosság szemléletváltozásához.

A dolgozat a székely akció okainak, tevékenységének és eredményeinek első monografikus összefoglalása, a nyomtatott szakirodalom, a korabeli (statisztikai) adattárak, a kiadatlan – és elfeledett – levéltári források, valamint a korabeli sajtóanyag alapján.